

PERSONAS TIESĪBU UZ BRĪVĪBU AIZSARDZĪBAS NODROŠINĀJUMS KRIMINĀLLIKUMĀ

ENSURING PROTECTION OF PERSON'S RIGHT TO LIBERTY IN THE CRIMINAL LAW

Diāna Hamkova, *Dr. iur.*

Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes
Krimināltiesisko zinātņu katedras docente

Summary

The article is devoted to the analysis of the regulation on protection of person's right to personal liberty in the Constitution of the Republic of Latvia, international legal acts and sections 152, 153 and 154 of the Criminal Law. The composition of the criminal offenses included in the above-mentioned sections of the Criminal Law, as well as the mutual delimitation of these criminal offenses on the basis of findings expressed in the doctrine of criminal law and court practice are examined in the article.

Atslēgvārdi: personas tiesības uz brīvību, personas brīvības atņemšana, personas nolaupīšana, ķīlnieka sagrābšana

Keywords: a person's right to liberty, deprivation of liberty, kidnapping, hostage-taking

Ievads

Raksta mērķis ir pievērsties personas tiesību uz personisko brīvību aizsardzības regulējumam Latvijas Republikas Satversmē¹ (turpmāk – Satversme), starptautiskajos dokumentos un Krimināllikuma² (turpmāk arī – KL) 152., 153. un 154. pantā. Rakstā tiks aplūkoti minētajos Krimināllikuma pantos ietverti noziedzīgo nodarījumu sastāvi, kā arī tiks veikta šo saskanīgo noziedzīgo nodarījumu savstarpēja norobežošana, pamatojoties uz krimināltiesību doktrīnā un tiesu praksē paustajām atziņām.

¹ Latvijas Republikas Satversme: LV likums. Pieņemts 15.02.1922. [10.01.2022. red.].

² Krimināllikums: LV likums. Pieņemts 17.06.1998. [10.01.2022. red.].

1. Tiesību uz personisko brīvību regulējums starptautiskajos tiesību aktos un Satversmē

Personas tiesības uz brīvību ir nostiprinātas nozīmīgākajos starptautiskajos dokumentos. ANO Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas³ 3. pantā noteikts, ka katram cilvēkam ir tiesības uz dzīvību, brīvību un personas neaizskaramību. ANO Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām⁴ 9. panta pirmajā daļā teikts, ka ikvienam ir tiesības uz brīvību un personas neaizskaramību. Nevienam nedrīkst patvaļīgi arestēt vai turēt apcietinājumā. Nevienam nedrīkst atņemt brīvību bez likumā noteiktā pamata un neievērojot tajā paredzēto procedūru.

Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas⁵ 5. pantā, garantējot ikvienam cilvēkam tiesības uz brīvību un personas neaizskaramību, tiek akcentēts, ka nevienam nedrīkst atņemt brīvību, izņemot šādos gadījumos un likumā noteiktā kārtībā: ja kāda persona tiek likumīgi aizturēta uz kompetentas tiesas sprieduma pamata; ja kāda persona tiek likumīgi arestēta vai aizturēta par nepakļaušanos likumīgam tiesas spriedumam vai lai nodrošinātu jebkuru likumā paredzētu saistību izpildi; u. c. gadījumos (plašāk sk. 5. pantu).

Tiesību doktrīnā tiek skaidrots, ka Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas 3. pantā personas brīvība tiek saprasta visplašākajā tās nozīmē, ietverot brīvību lemt par savu atrašanās vietu, pārvietošanos u. tml.⁶ Attiecībā uz Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 5. panta un ANO Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām 9. panta tvērumu juridiskajā literatūrā tiek norādīts, ka tie garantē nevis pārvietošanās brīvību vispār, bet gan brīvību no personas ievietošanas aizturēšanas iestādēs, uzskaitot gadījumus, kādos amatpersonas ir tiesīgas aizturēt individu, kā arī norādot tālākās procesuālās garantijas, kas jāņem vērā, kad persona ir aizturēta.⁷

Satversmes 94. pants paredz, ka “ikvienam ir tiesības uz brīvību un personas neaizskaramību. Nevienam nedrīkst atņemt vai ierobežot brīvību citādi kā tikai saskaņā ar likumu”. Tiesību doktrīnā Satversmes 94. panta apjoms tiek interpretēts kā tiesības uz personisko brīvību neietverošs, “tiesības uz brīvību” attiecinot tikai uz tiesībām uz brīvību no apcietinājuma.⁸ Tāpat tiek skaidrots, ka tiesības uz personisko brīvību faktiski ir ietvertas Satversmes 8. nodaļas 106. pantā vai arī varētu tikt ielasītas no starptautisko cilvēktiesību normām atbilstoši Satversmes 89. pantam.⁹ Tas, ka tiesības uz brīvību plašākā nozīmē ir ietvertas Satversmes 106. pantā, ir visai

³ ANO Vispārējā cilvēktiesību deklarācija. Ģenerālā Asambleja. Pieņemta 10.12.1948. [10.01.2022. red.].

⁴ ANO Starptautiskais pakts par pilsoņu un politiskajām tiesībām. Pieņemts 16.12.1966. [10.01.2022. red.].

⁵ Eiropas Padomes Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Parakstīta Romā 04.11.1950. [10.01.2022. red.].

⁶ Lars A. Rehof. Article 3. The Universal Declaration of Human Rights: The Right to Fair Trial. Strasbourg: Council of Europe Press, 1994, p. 20. Citēts no: Garsvāne S., Kamenska A., Leimane I., Levits E., Mits M., Muižnieks N., Tāre I., Ziemele I. Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. Rīga: Izglītības soļi, 1994, 73. lpp.

⁷ Garsvāne S., Kamenska A., Leimane I., Levits E., Mits M., Muižnieks N., Tāre I., Ziemele I. Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. Rīga: Izglītības soļi, 1994, 74. lpp.

⁸ Paparinskis M. 94. panta komentāri. Grām.: R. Balodis (zin. vad.). Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 184. lpp.; Feldkūna G., Vildbergs H. J. Atsauces Satversmei. Rīga: Eurofaculty, 2003, 108.–112. lpp.

⁹ Paparinskis M., 2011, 184. lpp.

apšaubāms, jo Satversmes 106. pantā tiek runāts par šauru personiskās brīvības aspektu, attiecinot to vienīgi uz tiesībām brīvi izvēlēties nodarbošanos un darbavietu, kā arī akcentējot piespiedu darba aizliegumu.

Gan judikatūrā, gan krimināltiesību doktrīnā, gan tiesu praksē tiek norādīts, ka ar KL 152. pantā paredzēto noziedzīgo nodarījumu tiek pārkāptas personas tiesības uz neaizskaramību un tās personisko brīvību, kuras garantē Satversmes 94. pants.¹⁰ ANO Cilvēktiesību komiteja secinājusi, ka tiesības uz personisko neaizskaramību ir nodalāma garantija no tiesībām uz brīvību. Komitejas praksē tiesības uz personisko neaizskaramību ir piemērotas, piemēram, arī gadījumos, kad runa ir par personas drošību no trešo personu draudiem vai uzbrukumiem.¹¹ Tādējādi, lai arī personas fiziskā brīvība ir viena no nozīmīgākajām cilvēka pamattiesībām, ievērojot tiesību doktrīnā paustās atziņas attiecībā uz Satversmes 94. panta apjomu, proti, ka tas ir personas tiesību uz personisko brīvību neietverošs, īsti nav skaidrs, vai, izdarot KL 152., 153. vai 154. pantā paredzēto noziedzīgo nodarījumu, tiek pārkāptas personas tiesības, kuras garantē Satversmes 94. pants, vai arī šo tiesību aizsardzība nostiprināta citā tiesību normā.

2. Noziedzīga nodarījuma sastāvs (KL 152., 153., 154. pants)

Personiskā brīvība ir ar Krimināllikumu aizsargāta interese, likumdevējam par tās apdraudējumu nosakot atbildību vairākās Krimināllikuma Sevišķās daļas XV nodaļā (Noziedzīgi nodarījumi pret personas brīvību, godu un cieņu) ietvertajās normās. Šajā rakstā tā ierobežotā apjoma dēļ tiks aplūkotas trīs Krimināllikuma normas, proti, KL 152. pants (Nelikumīga brīvības atņemšana), KL 153. pants (Personas nolaušana) un KL 154. pants (Ķilnieka sagrābšana), kurās ietvertie noziedzīgie nodarījumi ir vērsti pret personas neaizskaramību un tās fizisko brīvību. Visu šo nodarījumu subjekts var būt ikviena fiziska un pieskaitāma persona, kas sasniegusi četrpadsmit gadu vecumu. Attiecībā uz nelikumīgu brīvības atņemšanu KL 152. panta pirmajā daļā ir teikts, ka šā nodarījuma subjekts nevar būt valsts amatpersona; ja šādas darbības ir izdarījuši valsts amatpersona, viņas nodarījums ir attiecīgi kvalificējams saskaņā ar KL 292., 293., 317. vai 318. pantu.¹²

Brīvības atņemšanai jābūt prettiesiskai (nelikumīgai), tas ir, izdarītai bez tiesiska pamata, jo ar brīvības atņemšanu saistīto piespiedu līdzekļu piemērošana ir strikti reglamentēta ar likumu, piemēram, aizturēšanas nosacījumi norādīti Kriminālprocesa likuma 264. pantā, apcietinājuma pamats – šā likuma 272. pantā.¹³ No subjektīvās puses visi trīs nodarījumi ir tīši noziedzīgi nodarījumi, kas raksturojas

¹⁰ Latvijas Republikas Senāta Krimināllietu departamenta 18.02.2021. lēmums lietā Nr. SKK-96/2021, ECLI:LV:AT:2021:0218.11210062418.4.L; Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 14.05.2018. spriedums lietā Nr. KA04-0001-18/22, ECLI:LV:RAT:2018:0514.11810019409.2.S; Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 29.10.2019. spriedums lietā Nr. K30-1052-19/13, ECLI:LV:RVPT:2019:1029.11817000615.5.S; Krastiņš U., Liholaja V. Krimināllikuma komentāri. Otrā daļa (IX–XVII nodaļa). Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2018, 412. lpp.

¹¹ Joseph S. et al. International Covenant on Civil and Political Right: Cases, Materials and Commentary. 2nd ed. Oxford University Press, 2004, pp. 304–307. Citēts no: Paporinskis M., 2011, 202. lpp.

¹² Liholaja V. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija. Palīgizdevums krimināltiesību normu piemērotājiem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2020, 122.–123. lpp.

¹³ Krastiņš U., Liholaja V., 2018, 413. lpp.

ar tiešu nodomu. Papildus attiecībā uz KL 154. pantā paredzēto ķīlnieku sagrābšanu norādāms, ka no subjektīvās puses tā raksturojas ar īpašu nolūku – piespiest fizisko vai juridisko personu vai personu grupu izdarīt kādu darbību vai atturēties no tās, izvirzot to par noteikumu ķīlnieka atbrīvošanai.

Pamatā minētie noziedzīgie nodarījumi ir norobežojami pēc to objektīvās puses.

3. Nelikumīga brīvības atņemšana un personas nolaupīšana

Gan judikatūrā, gan tiesību doktrīnā tiek skaidrots, ka no objektīvās puses brīvības atņemšana raksturojas ar aktīvu darbību, kuras rezultātā cietušajam tiek liegta iespēja noteikt savu atrašanās vietu, brīvi pārvietojoties telpā un laikā, kontaktēties ar citiem cilvēkiem. Cietušais tiek piespiests pret savu gribu palikt vietā, kur viņš atradies līdz viņa brīvības apdraudējumam, un viņam tiek liegta iespēja to atstāt, vai arī cietušais pret paša gribu tiek ievietots kādās citās telpās, un viņam liegta iespēja tās atstāt, piemēram, sasienot, ieslēdzot telpā, transportlīdzeklī.¹⁴ Personas brīvības atņemšanai raksturīgs, ka persona pret pašas gribu tiek spiesta palikt telpā (vai arī tiek ievietota, piemēram, mājas pagrabā), kurā viņa tajā brīdī nevēlas atrasties. Juridiskajā literatūrā, atzīstot, ka viens no klasiskiem brīvības atņemšanas piemēriem ir personas ieslēgšana telpā, tiek pamatoti akcentēts, ka nav pamata runāt par brīvības atņemšanu gadījumā, ja persona nav vis ieslēgta telpā, bet gan viena vai vairākas noteiktas telpas ir slēgtas šai personai.¹⁵

Augstākā tiesa pamatoti ir norādījusi, ka KL 152. pantā ietvertais nodarījums ir ar formālu sastāvu un uzskatāms par pabeigtu ar brīdi, kad personai faktiski atņemta brīvība, tāpēc KL 152. pantā paredzētā noziedzīgā nodarījuma sastāva esamība vai neesamība nav saistāma ar nelikumīgas brīvības atņemšanas ilgumu.¹⁶

Klasisks brīvības atņemšanas gadījums lasāms Kurzemes rajona tiesas 2019. gada 21. augusta spriedumā, ar kuru (pers. B.) atzīta par vainīgu nelikumīgā brīvības atņemšanā. Proti, 2016. gada 5. janvārī ap plkst. 16.00 (pers. C.) atradās dzīvoklī, lai sakarā ar īres līguma izbeigšanos (pers. B.) atdotu šī dzīvokļa ārdurvju atslēgas. Tai laikā (pers. B.) dzīvoklim aizslēdza ieejas durvis un nostājās tām priekšā ar mērķi neļaut nepilngadīgai (pers. C.) iziet no dzīvokļa. (Pers. C.) lūdza viņu izlaist no dzīvokļa, uz ko (pers. B.) atbildēja, ka no dzīvokļa viņu ārā nelaidīs, jo nepieciešams parunāt. Tad (pers. C.), lai izklūtu no dzīvokļa, gāja garām (pers. B.), kura visu laiku stāvēja priekšā dzīvokļa ieejas durvīm, bet (pers. B.) ar roku viņu aizturēja un pateica, ka ārā no dzīvokļa viņu nelaidīs, kamēr viņa nesamaksās par komunālajiem maksājumiem. (Pers. C.) pateica, ka naudas viņai nav un ka par visu ir jau samaksāts, un sāka raudāt un lūgties, lai viņu izlaiž no dzīvokļa. (Pers. B.) uz lūgumu izlaist (pers. C.) no dzīvokļa nereaģēja un lika viņai zvanīt mātei. Kad (pers. C.) bija sazvanījusi savu

¹⁴ Latvijas Republikas Senāta Krimināllietu departamenta 18.02.2021. lēmums lietā Nr. SKK-96/2021, ECLI:LV:AT:2021:0218.11210062418.4.L; Krastiņš U., Liholaja V., 2018, 412.–413. lpp.

¹⁵ Hirsnik E., Allikmets M. Restraining at Care Institutions, Evaluated from the Standpoint of Penal Law, p. 130. Pieejams: [https://www.juridicainternational.eu/publicC.\)pdf.\)ji_2018_27_129.pdf](https://www.juridicainternational.eu/publicC.)pdf.)ji_2018_27_129.pdf) [aplūkots 12.01.2022.].

¹⁶ Augstākās tiesas 2015. gada 10. marta lēmums lietā Nr. SKK-33/2015 (11221173012).

māti, (pers. B.) viņai no rokas izrāva telefonu. Tikai pēc sarunas ar (pers. C.) māti (pers. B.) izlaida (pers. C.) no dzīvokļa.¹⁷

Jāņem vērā, ka brīvības atņemšana var raksturoties arī ar mazāk tradicionālu objektīvās puses izpausmes veidu, proti, ratiņkrēsla atņemšana personai, kura pārvietojas tikai ar to, ir uzskatāma par brīvības atņemšanu.¹⁸ Diskutabls ir jautājums, vai brīvības atņemšana sevī iekļauj situācijas, kurās persona brīvības atņemšanas faktu neapzinās, piemēram, ir aizmigusi, atrodas bezsamaņas stāvoklī vai ir ieslēgta uz kādu laiku telpā, šo faktu neapzinoties. Vācijā šajā kontekstā tiek pausti divi diametrāli pretēji viedokļi: 1) to nevar uzskatīt par brīvības atņemšanu, ja upuris šo faktu neapzinās; 2) to var uzskatīt par brīvības atņemšanu, jo nav izslēgts, ka upuris šajā laika periodā var gribēt izmantot savas tiesības uz brīvību.¹⁹ Raksta autores ieskatā objektīvie kritēriji, kuru konstatācija ir obligāta KL 152. panta piemērošanā, šādā situācijā īstenojas, proti, personai tiek liegta iespēja noteiktā laika periodā noteikt savu atrašanās vietu. Te būtu akcentējams, ka šāda vainīgās personas rīcība faktiski liedz iespēju personai noteikt savu atrašanās vietu, neraugoties uz to, ka, iespējams, persona konkrētajā brīdī to neapzinās. Īstenojas arī subjektīvais kritērijs – vainīgā persona apzinās, ka ar savu rīcību prettiesiski atņem personai iespēju brīvi pārvietoties un izvēlēties savu atrašanās vietu, un vēlas to. Līdz ar to cietušās personas apzināšanās faktam, ka viņai tiek liegta iespēja noteikt savu atrašanās vietu, domājams, nebūtu izšķiroša nozīme noziedzīga nodarījuma kvalifikācijā.

No tiesu prakses izriet, ka nelikumīga personas brīvības atņemšana ir noziedzīgs nodarījums, kas dažkārt ir grūti norobežojams no personas nolaupīšanas. Tā ar Rīgas rajona tiesas 2013. gada 17. jūnija spriedumu (pers. A.) un (pers. B.) atzīti par vainīgiem noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, kas paredzēts KL 152. panta otrajā daļā, šādos apstākļos: (pers. A.), (pers. B.) un persona, pret kuru kriminālprocess izdalīts, informēja (pers. D.), ka (pers. A.) piederošajā karjerā Ķekavas pagastā atrodas viņa tēvs (pers. E.), kurš tur lieto alkoholu. (Pers. D.) kopā ar savu mazgadīgo meitu (pers. F.) ieradās (pers. A.) piederošajā karjerā Ķekavas pagastā, neko sliktu nenotikot. Tad (pers. A.), (pers. B.) un cita persona, grupā pēc iepriekšējas vienošanās, pielietojot draudus, liedza (pers. D.) brīvi noteikt savu atrašanās vietu, tas ir, neļāva aizbraukt no karjera, pieprasot, lai tur ierastos (pers. G.). (Pers. D.) pret savu gribu kopā ar mazgadīgo meitu atradās karjerā līdz precīzi nenoskaidrotam laikam, kad (pers. G.) panāca, ka minētās personas no karjera tika aizvestas.

Konkrētajā kriminālprocesā apsūdzība raksta autores ieskatā pamatoti uzskatīja, ka attiecībā pret cietušo (pers. D.) izdarītās prettiesiskās darbības kvalificējas pēc KL 153. panta pirmās daļas, jo uz (pers. A.) piederošo karjeru viņš tika nogādāts ar viltu, tas ir, piedāvājot viņam it kā atbraukt uz karjeru pakaļ (pers. E.), bet nodoms bija vērsts nevis atļaut no karjera aizvest (pers. E.), bet gan uz viņa nolaupīšanu, lietojot vardarbību un draudus, lai piespiestu tur ierasties (pers. G.), kas tika arī realizēts. Neraugoties uz acīmredzamām KL 153. pantā paredzētā nozieguma pazīmēm, tiesas kolēģija, pievienojoties pirmās instances tiesas spriedumā norādītajai pierādījumu

¹⁷ Kurzemes rajona tiesas 2019. gada 21. augusta spriedums krimināllietā Nr. 11261006016.

¹⁸ Hirsnik E., Allikmets M., 2018, p. 133.

¹⁹ See, for example, G. Arzt et al. (see Note I), Art. I, refs 11N–11O; T. Fischer (see Note O), Art. 11N1, Comment O; W. Joecks (see Note I), Art. 11N1, Comment 11M ff.; M. Heghmanns (see Note I), Ch. 11, Ref. O. Citēts no: Hirsnik E., Allikmets M., 2018, p. 132.

analīzei un atzinumiem, uzskatīja, ka apsūdzētā nodarījuma kvalifikācija saskaņā ar KL 152. pantu ir pamatota.²⁰

Nelikumīgas brīvības atņemšanas (KL 152. pants) un personas nolaupīšanas (KL 153. pants) norobežošanas pamatā ir objektīvais kritērijs, proti, veids, kādā tieši ir īstenojusies personas fiziskās brīvības atņemšana. Formulējot KL 152. panta pirmās daļas dispozīciju, likumdevējs ir noteicis atbildību par prettiesisku darbību, atņemot personai iespēju brīvi noteikt savu atrašanās vietu, savukārt KL 153. panta pirmajā daļā ir noteikta atbildība par personas sagrābšanu, lietojot vardarbību vai draudus, vai aizvešanu ar viltu vai izmantojot personas bezpalīdzības stāvokli. Ar cilvēka nolaupīšanu jāsaprot personas sagrābšana, lietojot vardarbību vai draudus, vai aizvešanu ar viltu, vai izmantojot bezpalīdzības stāvokli. Ja personas nodarījums sākotnēji ir īstenojies kā prettiesiska brīvības atņemšana, bet turpmākā procesa gaitā, izmantojot KL 153. panta dispozīcijā norādīto veidu, cietušais ir ticis pārvietots uz citu vietu, nodarījums ir kvalificējams tikai saskaņā ar KL 153. pantu.

Igaunijas tiesību doktrīnā tiek norādīts, ka brīvības atņemšana var notikt, arī personai ievadot noteiktas vielas, piemēram, medikamentus. Ja cilvēks nespēj pārvietoties medikamentu dēļ, piemēram, aizmieg vai zaudē samaņu, šai personai ir atņemta brīvība Igaunijas Sodukodeksa 136. § izpratnē.²¹ Igaunijas Sodukodeksa²² 136. § (Nelikumīga brīvības atņemšana) atbildība paredzēta par citas personas brīvības prettiesisku atņemšanu. Domājams, ka iepriekš minētā darbība būtu vērtējama kā brīvības atņemšana arī saskaņā ar KL 152. pantu. Tajā pašā laikā akcentējams, ka krimināltiesību doktrīnā attiecībā uz laupīšanu (KL 176. pants) tiek skaidrots, ka darbības uzskatāmas var vardarbīgām arī tad, ja nolūkā nolaupīt cietušā mantu cietušais tiek novests bezsamaņas stāvoklī ar indīgām vai stipri iedarbīgām vielām u. tml. Tādējādi, ja persona pēc medikamentu izmantošanas, ar kuru palīdzību cietušais tiktu novests bezpalīdzības stāvoklī, būtu pārvietojusi cietušo uz citu vietu, tad šāds nodarījums saturētu KL 153. panta pazīmes.

4. Personas nolaupīšana un ķilnieku sagrābšana

Zināmas problēmas konstatētas arī personas nolaupīšanas (KL 153. pants) un ķilnieka sagrābšanas (154. pants) norobežošanā. Ķilnieka sagrābšana KL 154. panta pirmajā daļā definēta kā personas kā ķilnieka sagrābšana vai aizturēšana, ja tas saistīts ar draudiem noslepkavot, nodarīt miesas bojājumus vai turpmāk aizturēt šo personu nolūkā piespiest fizisko vai juridisko personu vai personu grupu izdarīt kādu darbību vai atturēties no tās, izvirzot to par noteikumu ķilnieka atbrīvošanai. Ķilnieka sagrābšanas gadījumā vainīgās personas darbības neaprobežojas ar personas sagrābšanu un tās brīvības ierobežošanu, papildus tās raksturojas ar dažādu veidu prasību izvirzīšanu, vērstoties pie kādas fiziskas vai juridiskas personas. Ķilnieka liktenis, veselība, dzīvība, personiskā brīvība šādā gadījumā ir atkarīga no šo prasību

²⁰ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 14.05.2018. spriedums lietā Nr. KA04-0001-1 8/22, ECLI:LV:RAT:2018:0514.11810019409.2.S.

²¹ Hirsnik E., Allikmets M. 2018, p. 131.

²² Penal Code of the Republic of Estonia. Pieejams: https://www.legislationline.org/download/?id=8244/file/Estonia_CC_am2019_en.pdf [aplūkots 15.02.2022.].

izpildes. Personas nolaupīšana tādos gadījumos ir vienīgi smagāka nozieguma sastāvdaļa, kas faktiski ir nevis izvirzītais mērķis, bet gan līdzeklis mērķa sasniegšanai.

Atšķirībā no personas nolaupīšanas ķilnieka sagrābšana raksturojas ar konkrētiem draudiem – noslepkavot, nodarīt miesas bojājumus vai arī turpmāk aizturēt šo personu. Nav izslēgts, ka sākotnējā personas nolaupīšana turpmākajā procesā var transformēties kaitīgākā noziegumā – ķilnieku sagrābšanā, piemēram, gadījumā, kad vainīgais pēc personas sagrābšanas pēkšņi nolems gūt no tās kādu noteiktu papildu labumu, izvirzot kādai trešajai personai noteiktas prasības.²³

Autores ieskatā diskutabla ir (pers. A.) nodarījuma kvalifikācija, inkriminējot nepilngadīgas personas nolaupīšanu šādos apstākļos: 2017. gada 31. decembrī ap plkst. 17.00 (pers. A.) pienāca pie nepilngadīgā (pers. C.) un nolaupīja viņa mobilo tālruni, izraujot to no rokām. Kad nepilngadīgais (pers. C.) vēlējās doties projām, (pers. A.) nelaida viņu prom, piedraudot nepilngadīgajam (pers. C.) ar vardarbību, demonstrējot rokā turēto nazi, ko cietušais uztvēra kā vardarbības piedraudējumu, agresīvā balsā toni pavēlēja viņam doties līdzī, sakot: “Ejam, aiziesim uz tumšāku vietu!”, pēc kā pretēji cietušā gribai, liekot viņam nākt līdzī un ejot cieši blakus (pers. C.), neizlaižot no rokām nazi, aizveda (pers. C.) uz neapdzīvotu ēku Talsos, Brīvības ielā 17 – tādējādi izdarīja personas pārvietošanu no viņa atrašanās vietas uz citu vietu pret viņas gribu. (Pers. A.) paziņoja, ka viņam nepieciešama nauda narkotisko vielu iegādei, ka iekļās mobilo tālruni lombardā, bet vajadzīgi vēl 15 EUR, tādējādi liekot (pers. C.) saprast, ka viņa atbrīvošana iespējama pēc naudas sagādāšanas. (Pers. A.) izteikto draudu un pielietotās vardarbības rezultātā cietušais (pers. C.) zvanīja draugiem (pers. M.) un (pers. N.), kuriem bija spiests paziņot (pers. A.) pieprasīto informāciju, ka it kā viņam – (pers. C.) – jāatdod (pers. A.) parāds par “zālīti” 15 EUR. Sarunas laikā (pers. A.) paņēma tālruni un pieprasīja sagādāt 120 EUR, norādot, ka cietušo atbrīvos tikai pēc naudas saņemšanas. Kad (pers. C.) izdevās sazināties ar savu māti, (pers. A.) paņēma no viņa tālruni un paziņoja viņai, ka viņas dēls ir parādā par “zālīti” 120 EUR un ka atdos viņai dēlu tikai pēc naudas saņemšanas. (Pers. C.) māte, baidoties par dēla dzīvības un veselības apdraudējumu, piekrita (pers. A.) prasībām un ieradās norunātajā vietā, vienlaikus paziņojot policijai par nepilngadīgā dēla nolaupīšanu un naudas izspiešanu.²⁴

Raksta autores ieskatā aplūkotais tiesu prakses piemērs satur ķilnieku sagrābšanas, nevis personas nolaupīšanas sastāva pazīmes. Lai arī sākotnēji nodarījums ir īstenojies kā personas nolaupīšana, procesa gaitā, (pers. A.) draudot arī turpmāk aizturēt cietušo un izvirzot trešajām personām, proti, (pers. C.) mātei un draugiem, prasības sagādāt 120 EUR, kas izvirzīts kā nosacījums cietušā atbrīvošanai, nodarījums ir transformējies ķilnieka sagrābšanā. Var piekrist tiesību doktrinā paustajam viedoklim, ka personas nolaupīšanas gadījumā vainīgā persona ir ieinteresēta gūt labumu (vai saņemt prasību izpildi) tieši no cietušās personas, savukārt ķilnieku sagrābšanas gadījumā prasības tiek izvirzītas trešajai personai.²⁵

²³ Андрушко П., Арямов А., Бабий Н., [и др.]; отв. ред. Чучаев. Преступления против личности в уголовном праве Беларуси, России и Украины. Москва: Проспект, 2018, с. 176.

²⁴ Kurzemes rajona tiesas 20.06.2018. spriedums krimināllietā Nr. 11380055517.

²⁵ Doņina L. Ķilnieku sagrābšanas norobežošana no citiem pret personas brīvību vērstiem noziedzīgiem nodarījumiem. Socrates, RSU elektroniskais juridisko zinātnisko rakstu žurnāls, 2017, Nr. 2 (8), 57. lpp. Pieejams: https://dspace.rsu.lv/jspui/bitstream/123456789/1036/1/17-160_Socrates_08_2017_05_Donina_051-065_.pdf [aplūkots 02.02.2022.].

5. Personiskā brīvība un tās apdraudējuma kaitīgums

Nodarījumi, kas vērsti pret Satversmē nostiprinātajām cilvēka pamattiesībām, apdraudot nozīmīgas personas intereses, ir uzskatāmi par nodarījumiem, kas raksturojas ar augstu kaitīguma pakāpi. Krimināltiesību doktrīnā ir akcentēts, ka ar noziedzīgu nodarījumu apdraudētais objekts var palīdzēt noteikt nodarījuma sabiedriski politisko novērtējumu un tādējādi tieši noziedzīga nodarījuma objekts ļauj noteikt nodarījuma kaitīguma smagumu.²⁶ Aplūkojot sankciju, kas noteikta par KL 152. panta pirmajā daļā paredzēto noziedzīgo nodarījumu, ar kuru tiek apdraudēta personas fiziskā brīvība, redzams, ka likumdevējs personas brīvības atņemšanu klasificējis kā kriminālpārkāpumu (par šādu nodarījumu soda ar īslaicīgu brīvības atņemšanu vai ar probācijas uzraudzību, vai ar sabiedrisko darbu, vai ar naudas sodu), kas autores ieskatā īsti neatbilst šā nodarījuma patiesajam kaitīgumam, ievērojot apdraudētās intereses nozīmīgumu. Arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir uzsvērusi, ka personas fiziskā brīvība ir svarīgākā no pamattiesībām, kas aizsargā indivīda fizisko drošību.²⁷ Jāteic, ka gan Lietuvā, gan Igaunijā sods par personas nelikumīgu brīvības atņemšanu ir paredzēts krietni bargāks – Lietuvā soda ar naudas sodu vai arestu, vai ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz trīs gadiem (Lietuvas Kriminālkodeksa 146. panta pirmā daļa)²⁸, Igaunijā – ar naudas sodu vai brīvības atņemšanu līdz 5 gadiem (Igaunijas Sodudeksta 136. paragrāfs).²⁹

Kopsavilkums

1. Lai arī personas fiziskā brīvība un personas neaizskaramība ir vienas no nozīmīgākajām cilvēka pamattiesībām, ievērojot tiesību doktrīnā paustās atziņas attiecībā uz Satversmes 94. panta apjomu, proti, ka tas ir personas tiesību uz personisko brīvību neietverošs, īsti nav skaidrs, kura tieši Satversmes norma garantē tiesību uz personisko brīvību (plašākā nozīmē) aizsardzību.
2. Cietušās personas apzināšanās faktam, ka viņai tiek liegta konkrētajā laika periodā iespēja noteikt savu atrašanās vietu, nebūtu izšķirošas nozīmes noziedzīga nodarījuma kvalifikācijā saskaņā ar KL 152. pantu, jo šādās situācijās īstenojas gan objektīvie, gan subjektīvie kritēriji, kuru konstatācija ir obligāta personas saukšanai pie kriminālatbildības par nelikumīgu personas brīvības atņemšanu.
3. Pamatkritērijs personas brīvības atņemšanas norobežošanai no personas nolaupīšanas ir personas pārvietošanas fakts – ja cietušais ir ticis pārvietots, izmantojot KL 153. panta pirmās daļas dispozīcijā norādīto veidu, uz citu vietu, nodarījums ir kvalificējams tikai saskaņā ar KL 153. pantu.

²⁶ Krastiņš U. Noziedzīga nodarījuma sastāvs un nodarījuma kvalifikācija. Teorētiskie aspekti. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 55. lpp.

²⁷ Lieta "Beiere pret Latviju" (iesniegums Nr. 30954/05), 29.11.2011., 36. punkts.

²⁸ Criminal Code of Lithuania (2000, amended 2017). Pieejams: [https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/17/LithuaniaA.\)show](https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/17/LithuaniaA.)show) [aplūkots 02.02.2022.].

²⁹ Penal Code of the Republic of Estonia (2001, as of May 2021). Pieejams: [https://www.legislationline.org/download/iD.\)9098/file.\)EST_CC_as%20of%20May%202021.pdf](https://www.legislationline.org/download/iD.)9098/file.)EST_CC_as%20of%20May%202021.pdf) [aplūkots 02.02.2022.].

4. Norobežojot personas nolaupīšanu no ķīlnieku sagrābšanas, jāņem vērā, ka personas nolaupīšanas gadījumā vainīgā persona vēlas gūt kādu labumu, vēršoties pret pašu cietušo, savukārt, ja tiek izvirzītas prasības pret trešajām personām, nodarījums kvalificējams kā ķīlnieka sagrābšana.
5. Ņemot vērā personas fiziskās brīvības apdraudējuma kaitīgumu, būtu attiecīgi koriģējama sankcija par KL 152. panta pirmajā daļā paredzēto noziedzīgo nodarījumu, klasificējot to kā mazāk smagu noziegumu, nevis kriminālpārkāpumu. Šobrīd sankcija par nelikumīgu brīvības atņemšanu neatbilst nodarījuma patiesajam kaitīgumam.